

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

Porovnání populačního vývoje Španělska a Portugalska

Bakalářská práce

Veronika Sobotková

2008

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Jiřina Kocourková, Ph.D

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně za použití uvedené literatury.

Praha, 30.5.2008

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala RNDr. Jiřině Kocourkové, Ph.D, vedoucí mé bakalářské práce, za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Porovnání populačního vývoje Španělska a Portugalska

Abstrakt

Cílem této práce je porovnat populační vývoj Španělska a Portugalska, jejich vzájemné shody a odlišnosti. Populační vývoj byl charakterizován z hlediska základních demografických procesů, jako je porodnost, sňatečnost, rozvodovost, migrace a úmrtnost. V rámci každé kapitoly jsou také popsány vládní úpravy, které, jak ukazují výsledky, mají vliv na demografické chování obyvatelstva. Závěrečná kapitola pak posuzuje do jaké míry se obě země shodují v populačním vývoji.

Klíčová slova: populační vývoj, reprodukční chování, rodinné chování, úmrtnost, populační projekce

Comparison of Spanish and Portuguese population development

Abstract

The objective of this study is confront population development of Spain and Portugal, their one another deuces and diversities. Like instrument for comparison population development are used the basic demographic processes, like is natality, marriage rate, divorce rate, migration and death rate. In terms of every chapter are described government regulation, which how indicant results, have influence on demographic behaviour of population. Final chapter assesses the extent to which agree in population development.

Keywords: population development, reproductive behaviour, family behaviour, death rate, population projections

Obsah

1	Úvod	6
2	Metodika a zdroje dat	7
3	Populační vývoj	8
3.1	Přirozený přírůstek	8
3.2	Věková a pohlavní struktura	8
3.3	Demografické stárnutí Španělska a Portugalska v rámci EU	11
3.4	Migrace	13
3.4.1	Vývoj migrace v Portugalsku	13
3.4.2	Vývoj migrace ve Španělsku	13
4	Změny v reprodukčním chování ve Španělsku a Portugalsku	15
4.1	Souvislosti poklesu plodnosti	15
4.2	Vývoj podmínek pro reprodukční chování	16
4.3	Vývoj úhrnné plodnosti	17
4.4	Míry plodnosti podle věku	18
4.5	Časování plodnosti a plodnost nevdaných žen	20
4.6	Interupce	22
5	Změny v rodinném chování ve Španělsku a Portugalsku	23
5.1	Sňatečnost	23
5.2	Rozvodovost	25
6	Porovnání vývoje úmrtnosti ve Španělsku a Portugalsku	28
6.1	Celková intenzita úmrtnosti	28
6.2	Kojenecká úmrtnost	30
7	Populační projekce	31
8	Závěr	33
	Seznam použité literatury	35
	Zdroje dat	37

Kapitola 1

Úvod

Předkládané srovnání populačního vývoje Španělska a Portugalska shrnuje a hodnotí nejdůležitější charakteristiky populačního vývoje obou zemí. Zároveň se snaží postihnout očekávaný budoucí populační vývoj do roku 2061.

Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že Španělsko a Portugalsko vykazuje v rámci EU velmi specifický demografický vývoj. Jižní státy Evropy mají jiný charakter a časování změn reprodukčního chování než ostatní země EU. Hlavním cílem bylo zjistit, do jaké míry se oba státy shodují v nedávném demografickém vývoji.

V Evropě po druhé světové válce docházelo k prudkému nárůstu populace, který je označován jako tzv. babyboom, v šedesátých letech naopak plodnost prudce klesala. Vzrostla emancipace žen a ty následně odkládaly vstup do manželství a narození dítěte. Tento model chování ale neprobíhal ve stejné míře po celé Evropě. Země jižní Evropy tento proces absolvovaly až v sedmdesátých letech. A právě proto jsem si pro svou práci zvolila sedmdesátá léta jako počátek zkoumaného časového období.

Cílem této práce je postihnout všechny aspekty, které mohou ovlivňovat demografické chování Španělska a Portugalska. Práce je rozdělena do osmi hlavních kapitol. První dvě kapitoly jsou věnovány cíli práce a metodice této práce. Třetí kapitola podává základní informace o obyvatelstvu Portugalska a Španělska, o jejich věkové a pohlavní struktuře, o problému demografického stárnutí a o migraci a jejím vývoji. Další kapitola je věnována změnám v reprodukčním chování Španělska a Portugalska, vývojem podmínek ovlivňující toto chování. Pátá kapitola analyzuje sňatečnost a rozvodovost. Šestá se věnuje analýze úmrtnosti, zvláště naději dožití při narození a kojenecké úmrtnosti. Předposlední kapitola se zabývá budoucím vývojem populace ve Španělsku a Portugalsku. Desátá, poslední kapitola, shrnuje poznatky, které vzešly z této práce.

Kapitola 2

Metodika a zdroje dat

Tato bakalářská práce je zaměřena na srovnání populačního vývoje Španělska a Portugalska, na základě volně dostupných dat, zejména z období 1970 – 2006. Většina dat je z databáze statistického úřadu pro Evropskou unii, EUROSTAT. Tento úřad čerpá data ze statistických úřadů všech členských zemí, tedy ze statistického úřadu Španělska „Instituto Nacional de Estadística“ a Portugalska „Instituto Nacional de Estatística statistics Portugal“. Další data jsou použita z databáze OECD.

V databázi EUROSTATU lze nalézt většinu dostupných ukazatelů. Pro tuto práci byly vypočítány samostatně pouze tyto ukazatele: index stárí, kde bylo použito vzorce: $(\text{populace } 65+ / 0-14) \times 100$, abychom měli podíl staré složky v procentech, pro podíl věkových skupin v % bylo použito vzorce: $\text{populace } 65+ \text{ let} / \text{celková populace}$ a $\text{populace ve věku } 15-64 / \text{celková populace}$ a $\text{dětská složka } 0-14 / \text{celková populace}$. Index umělé potratovosti, který byl vypočten jako podíl uměle přerušovaných těhotenství na 100 živě narozených dětí a poslední výpočet průměrné změny naděje dožití pomocí rozdílu věku s desetiletým odstupem vydělený deseti.

Kapitola 3

Populační vývoj ve Španělsku a Portugalsku

3.1 Přirozený přírůstek

Populační vývoj Španělska a Portugalska neprošel stejnými změnami demografického chování jako v zemích západní Evropy. V šedesátých letech začal probíhat v západní Evropě druhý demografický přechod. V tomto období začal rychleji klesat přirozený přírůstek. Avšak Portugalsko i Španělsko si dále udržovali vysokou hladinu přirozeného přírůstku nad 8 ‰. Výraznější pokles nastal až v osmdesátých letech, kdy se obě země přiblížily hranici prosté reprodukce. V devadesátých letech se hladina přirozeného přírůstku Portugalska ustálila na této hranici a v roce 2007 se dokonce dostala pod hranici prosté reprodukce. Španělsko zaznamenalo po roce 2000 mírný nárůst, tato změna je ovlivněna jiným demografickým chováním přistěhovalců ve Španělsku, kteří si na rozdíl od původního obyvatelstva stále udržují vyšší míru plodnosti.

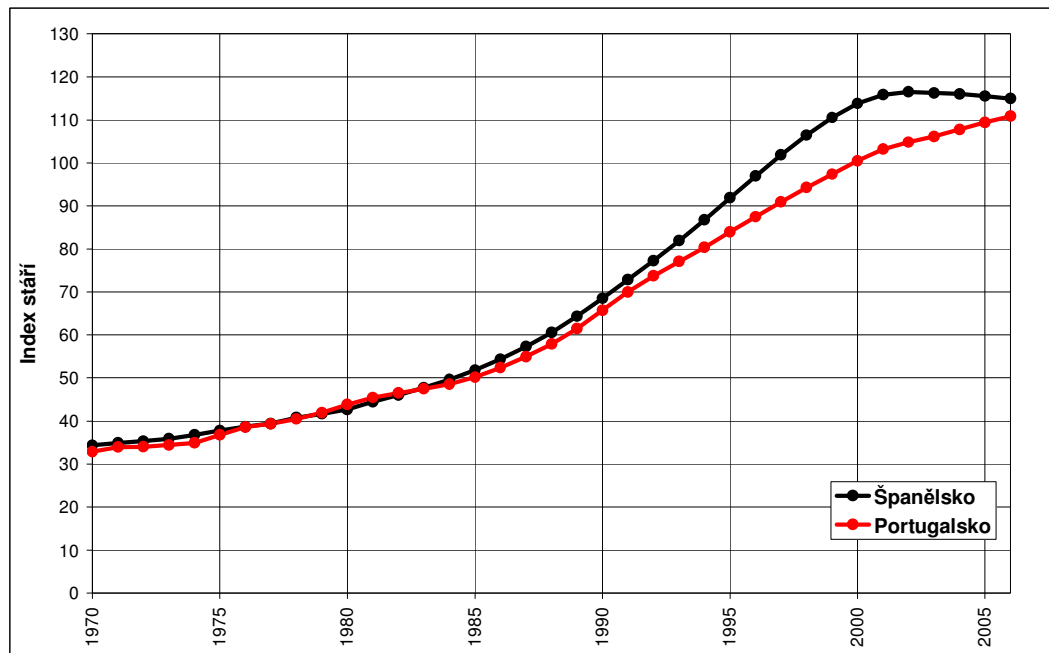
3.2 Věková a pohlavní struktura

V Portugalsku a Španělsku se jako v jiných zemích rodí více chlapců než děvčat. To je ale následně kompenzováno vyšší nadúmrtností mužů, proto je v pozdějších věkových skupinách zastoupen vyšší počet žen. Za posledních dvacet let vzrostl počet mužů v nejvyšším věku, to je dáno zejména zlepšením zdravotní péče.

Z hlediska hlavních věkových skupin se za posledních dvacet let výrazně snížil podíl dětské složky a naopak podíl věkové skupiny nad 65 let markantně vzrostl. Podíl dětské složky klesl díky změně demografického chování, tedy snižování plodnosti a podíl postreproduktivní složky vzrostl kvůli snižující se úmrtnosti a zvyšování naděje dožití při narození. V současné době připadá 110 osob starších 65 let na 100 dětí ve věku 0-14 v Portugalsku a ve Španělsku je tato hodnota dokonce 115. Příznivější vývoj zaznamenala hodnota ekonomického zatížení, která se od sedmdesátých let snížila z hodnot 59,5 ‰ na 45,3 ‰ ve Španělsku a z 61,7 ‰ na 48,6 ‰ v Portugalsku.

Obr. 1 – Index stáří (%), 1970 – 2005

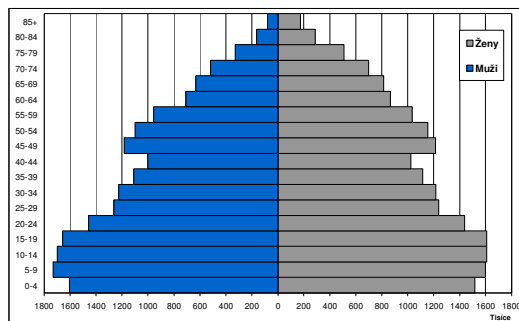
Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty

Obr. 2 představuje grafické uspořádání věkové struktury. Tvary jednotlivých věkových pyramid se navzájem liší. Rozdíl je způsoben snížením plodnosti a zvýšením naděje dožití při narození. Na těchto pyramidách je dobře patrné demografické stárnutí obyvatelstva. Věková pyramida z roku 1980 ještě představuje typ progresivní struktury, kdy dětská složka výrazně převyšovala složku postaktivní. V roce 1990 je již patrné stárnutí populace a ubývání dětské složky, progresivní struktura se pomalu měnila v regresivní v roce 2000, kde je zvláště patrný nárůst obyvatelstva ve vyšším věku. Tímto procesem prošla již většina zemí Evropské unie. Ve Španělsku a Portugalsku byl tento vývoj mírně opožděný.

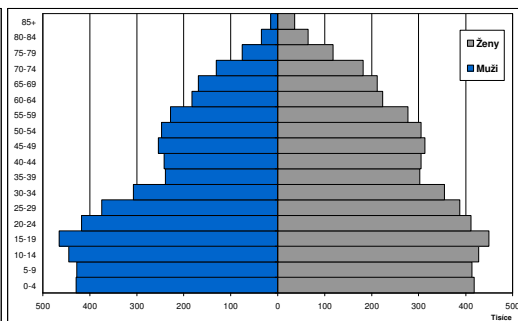
Obr. 2 – Věková struktura obyvatelstva Španělska a Portugalska, 1980, 1990, 2000

1980

Španělsko

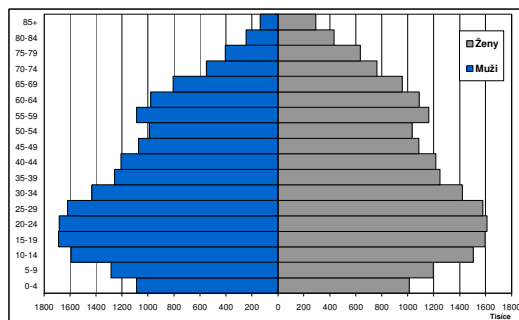

Portugalsko

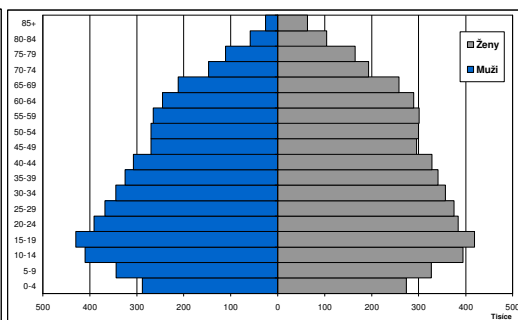

1990

Španělsko

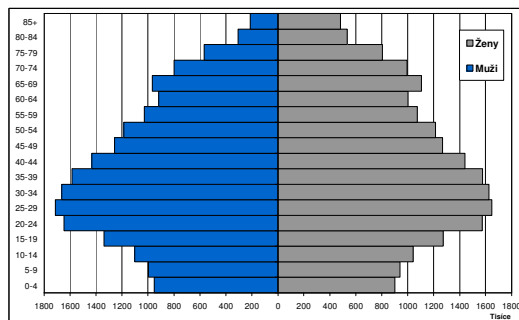

Portugalsko

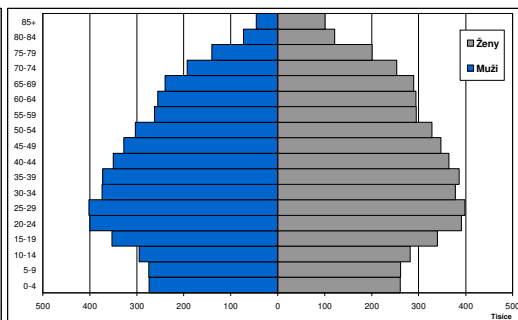

2000

Španělsko

Portugalsko

Zdroj dat: Eurostat

3.3 Demografické stárnutí ve Španělsku a Portugalsku v rámci EU

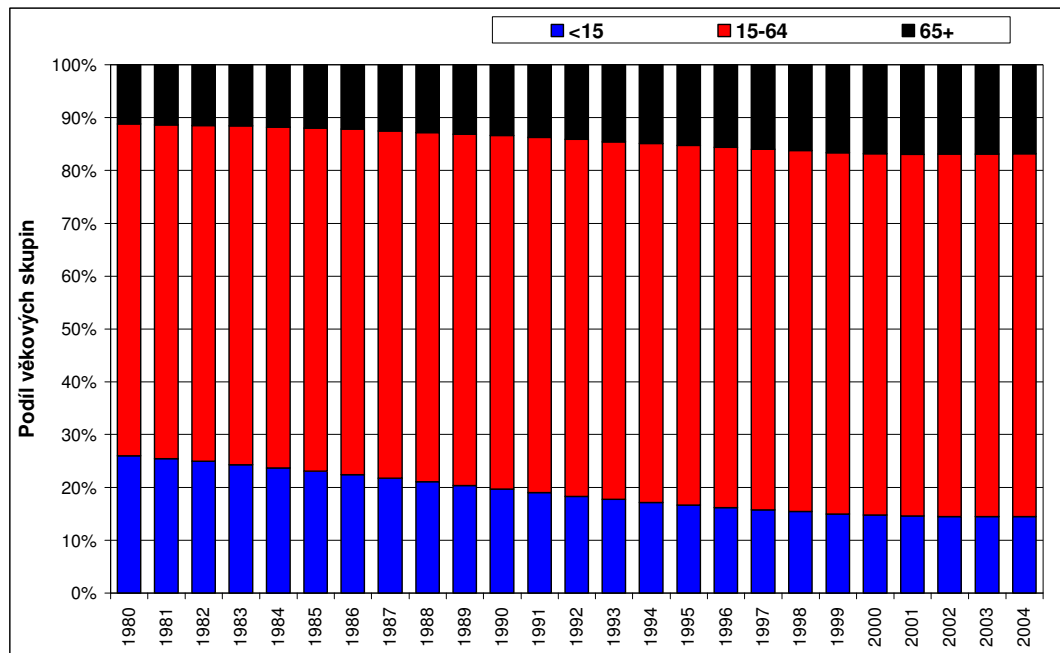
Demografické stárnutí je proces, ke kterému dochází v důsledku změn v charakteru populační reprodukce. Úroveň plodnosti kombinovaná s prodlouženou délkou života a skutečnost, že děti narozené v době babyboomu dosáhnou brzy důchodového věku, má za následek demografické stárnutí v zemích Evropské unie. Podíl starších osob stále vzrůstá, zatímco podíl osob v produktivním věku klesá. Jestliže bude nynější trend převládat do roku 2050 a budeme předpokládat, že důchodový věk bude i nadále okolo 60. let a více a produktivní věk mezi roky 20 – 59, bude muset každý pracující člověk pracovat asi dvakrát tolik na neaktivní osoby než je tomu dnes. Způsob jak zmírnit dopad stárnutí populace může být v odložení důchodového věku, avšak problém úplně nevymizí. V tab. 1 vidíme vzrůstající podíl osob starších 60 let ve vybraných evropských zemích. Portugalsko a Španělsko mají nyní v této sestavě vedoucí postavení.

Tab. 1 – Podíl populace starší 60 let (v %), 1960 – 2005

	1960	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2004	2005
Portugalsko	11,3	13,7	15,4	16,7	18,5	20,2	21,5	21,9	22,2
Španělsko	12,3	13,9	15,0	16,8	18,7	20,7	21,6	21,5	21,6
Finsko	11,2	14,0	16,2	17,3	18,4	18,9	19,8	20,7	21,1
Velká Británie	16,9	18,7	19,8	20,7	20,8	20,7	20,7	20,9	21,1
Česká republika	14,6	18,0	16,9	17,4	17,6	18,0	18,2	19,3	19,7
Francie	16,7	18,0	17,0	18,1	19,0	20,1	20,6	20,7	20,8

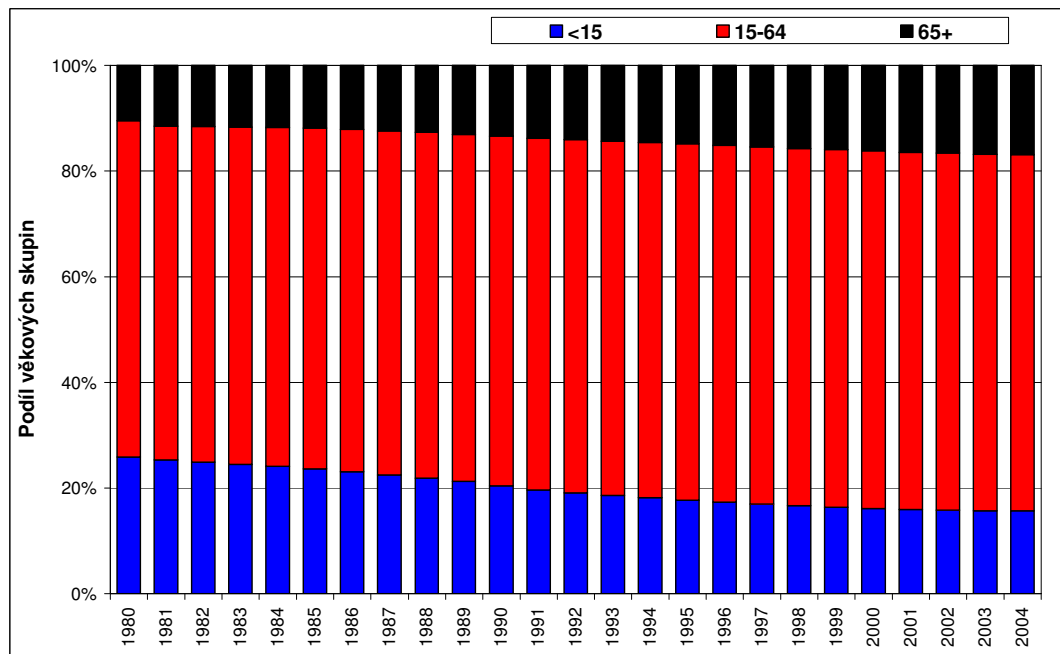
Zdroj dat: Eurostat

Obr. 3 – Podíl věkových skupin ve Španělsku (v %), 1980 – 2004

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty

Obr. 4 – Podíl věkových skupin v Portugalsku(%) , 1980 – 2004

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty

3.4 Migrace

3.4.1 Vývoj migrace v Portugalsku

Migrace je velice důležitá z hlediska růstu populace Portugalska. V devadesátých letech se změnil směr pohybu migrace a nyní je země tvář v tvář migračnímu přebytku. Trvale bydlící populace cizinců v Portugalsku je značně rostoucí. Data z roku 2002 poskytnutá Ministerstvem vnitra evidují 238 764 osob (223 976 v roce 2001), tj. 2,3 % celkové populace. Poměr pohlaví je 138 mužů na 100 žen. Největší část cizinců přichází z Afriky 47,8 % v r. 2002 (47,9 % v r. 2001). Počty přistěhovalců z Cape Verde byly sníženy na 21,9 % v roce 2002 (22,2 % v r. 2001). Zatímco podíl osob přicházející z Angoly a Guiney – Bissau vzrostl na 10,3 % a 8 % v ty samé roky. Poměr evropských přistěhovalců v Portugalsku vzrostl mírně v roce 2002 na 30,2 %. Nejvíce přistěhovalců přichází z Velké Británie (6,7 %) Španělska (6,1 %) a Německa (5,0 %). Podíl přistěhovalců z Brazílie byl okolo 10,4 % v r. 2002. V devadesátých letech stoupl počet přistěhovalců z východní Evropy, hlavně z Ukrajiny, Moldávie, Ruska a Rumunska.

K vyřešení situace s ilegálními přistěhovalci do Portugalska byly vytvořeny dva programy Imigračním oddělením Ministerstva vnitra v letech 1992/1993 a 1996. V roce 2002 byla přijata nová legislativa vztahující se k imigrační politice, cizím pracovníkům a jejich sociální integraci. Ve sféře sociální ochrany byla přijata nová legislativa vztahující se k soudržnosti a sociálnímu zabezpečení systémů, týkajících se mateřství, otcovství a rodinných přídatků. Předmětem je zlepšení výhod pro ty nejvíce potřebné, tedy rodiny a staré lidi. Další opatření byla provedena v rovnosti příležitostí mužů a žen, sociální integrace menšin a dětí a podpora obětí domácího násilí.

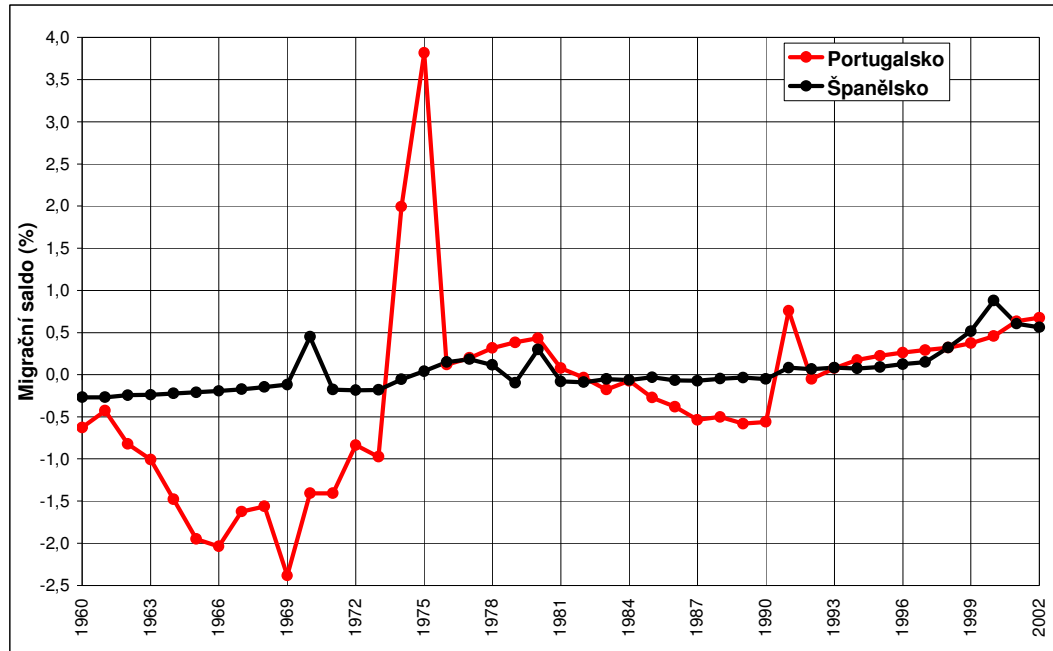
3.4.2 Vývoj migrace ve Španělsku

Informace o číslech emigrantů jsou získávány jen z dostupných zdrojů, tedy z tzv. „the Assisted Emigration Statistics“. V období mezi lety 1981 – 1990 vykazovala země nízké počty vystěhovalých – okolo 50 tisíc obyvatel. Přesné informace vztahující se k emigraci nejsou dostupné, protože počty zahrnují pouze emigraci podporovanou Ministerstvem práce. Během devadesátých let byla čísla stále velice nízká. Celkové počty příchozích do země (zahrnující i Španělské obyvatelstvo) byly okolo 220 tisíc v období 1981 – 1990.

Během období 1991 – 1996 byly průměrné roční počty přistěhovalců 35 tisíc. Od té doby začal obrovský nárůst. Odhadované počty přistěhovalců v letech 1997 a 1998 jsou 64 tisíc a 123 tisíc osob a pro roky 2000 a 2001 jsou počty 360 tisíc a 250 tisíc osob. Vysoký podíl přistěhovalců tvoří cizinci. Podíl cizinců ve Španělsku znatelně vzrostl z okolo 0,5 % celkové populace v roce 1986 na 1,1 % na konci roku 1990 a v roce 2001 dosáhl dokonce 2,7 %.

V lednu roku 2002 vešel v platnost nový zákon o cizincích. Jeho hlavním cílem je ochrana práv a svobod cizinců a jejich sociální integrace. Ten také stanovuje zákonnou úpravu pro cizince, kteří byli ve Španělsku před 1.6. 1999 a kteří žádali o pracovní povolení, nebo o povolení k pobytu. Důsledkem bylo provedení 240 tisíc zákonných úprav v roce 2000. Zákon týkající se rodiny byl přijat v lednu roku 2000. Zahrnuje opatření k zlepšení rodinné ochrany, ale měl neočekávaný vliv na vývoj plodnosti. Během roku 2001 se uskutečnily nové zákonné úpravy pro osoby, které prokážou vztah se zemí.

Obr. 5 – Vývoj migračního salda ve Španělsku a Portugalsku (v %), 1980 – 2002

Zdroj dat: Eurostat

Kapitola 4

Změny v reprodukčním chování ve Španělsku a Portugalsku

4.1 Souvislost poklesu plodnosti

Portugalsko a Španělsko dosahovaly velmi nízké plodnosti již před patnácti lety a od té doby se úhrnná plodnost pohybovala kolem 1,45 dítěte na jednu ženu v Portugalsku a 1,25 ve Španělsku. Tento vývoj zahrnoval snížení podílu dětí narozených v druhém a vyšším pořadí, ale jenom umírněně rostoucí bezdětnost, o které se předpokládalo, že by mohla mít vliv na nízkou úroveň plodnosti. Odklad založení rodiny má významný dopad na pokles plodnosti a na její stále se udržující nízkou hladinu.

Pokles plodnosti v Portugalsku a Španělsku byl o jedno desetiletí opožděn než v celé západní Evropě. Ale plodnost klesala velice rychle, až se dostala pod hranici prosté reprodukce, kterou přesahovaly obě země ještě před dvaceti lety. Průzkumy veřejného mínění ukázaly, že většina žen touží alespoň po jednom dítěti a že rodičovství stále v sobě nese velkou sociální prestiž. V době, kdy začala klesat plodnost, vzrůstal průměrný věk matky při narození prvního dítěte. Minimálního věku bylo dosaženo v osmdesátých letech, 24 let v Portugalsku a 25 let ve Španělsku a v průběhu dvaceti let průměrný věk vzrostl až na 26,8 let v Portugalsku a na 29,2 let ve Španělsku v roce 2002. Mimoto měl odklad narození prvního dítěte vliv na narození dětí dalšího pořadí. Ve Španělsku bylo pozorováno snížení rychlosti odkladu narození prvního dítěte, zatímco v Portugalsku, kde je tento věk nižší, je vyšší potenciál dalšího odkladu mateřství. Ve Španělsku se v několika posledních letech obnovil růst úhrnné plodnosti z minima v roce 1998 (1,15) na 1,32 v roce 2004. Toto zvýšení bylo pokládáno jako následek zpomalování poklesu rychlosti odkladu plodnosti během devadesátých let. Nedávné zvýšení plodnosti ale také může souviset s vyšší mírou intenzity imigrace. Existující odhady pro Španělské imigranty poukazují na jiné demografické chování, než je typické pro Španěly. Úhrnná plodnost nešpanělské národnosti se odhaduje na 2,2 dítěte na jednu ženu. Tato změna může mít z části za následek rychlejší růst podílu dětí narozených mimo manželství, většinou mezi páry v nesezdaném soužití.

4.2 Vývoj podmínek pro reprodukční chování

Jedním z faktorů ovlivňující reprodukční chování populace je rodinná politika daného státu. Stát přijímá různá opatření a tím vytváří podmínky, které stimulují nebo zabraňují určitému specifickému způsobu chování. Španělsko a Portugalsko sdílí s ostatními státy jižní Evropy zdlouhavý model přechodu mladých lidí do dospělosti. To se týká hlavně opuštění domu rodičů, které mladí odkládají do vyššího věku kvůli ekonomické nejistotě. Následkem je odložení manželství a případného rodičovství. Tento model chování byl spojen zejména s rostoucí ekonomickou nejistotou, s vysokou mírou nezaměstnanosti, nestabilními zaměstnáními a nízkými příjmy. Těmto všem problémům čelili mladí lidé.

V posledních letech se prudce zvýšil počet přihlášených na střední a vysoké školy, důvodem může být vyhlídka na lepší ekonomickou situaci, která stoupá s vyšší úrovní dosaženého vzdělání. Např. podíl zapsaných ve věku 20 let ve vzdělávacích institucích byl 44,3 % v Portugalsku a 50,7 % ve Španělsku. Obdobný podíl ve věku 23 let tvořil 28,1 % v Portugalsku a 28,4 % ve Španělsku. Na druhé straně, vzdělávací systém je sice podporován vládami obou zemí, ale stejně třetina mladých lidí dosahovala pouze základního vzdělání nebo vyučení. V roce 1984 proběhla reforma trhu práce ve Španělsku, protože právě v osmdesátých letech se prudce zvýšil počet přechodných zaměstnání (až třetina zaměstnanců měla tento typ pracovní smlouvy), a vláda se jejich počet snažila významně zmenšit. V Portugalsku se tento typ smlouvy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem rozmohl až v devadesátých letech. Také tady je možnost vidět časový posun vývoje v Portugalsku, který vesměs kopíruje španělský způsob, jen s desetiletým zpožděním. Nejhuře na trhu práce obstáli mladí lidé a ženy. Muži ve středním věku byli nejčastěji zaměstnaní na hlavní pracovní poměr, zatímco druhá skupina byla častěji nezaměstnaná. To mělo za následek zhoršení pozice mladých lidí při zakládání rodiny. Nezaměstnaní častěji odkládali odchod od rodičů jak ve Španělsku, tak i v Portugalsku, a dalším negativním dopadem bylo opožděné načasování narození prvního dítěte. Dalším rozhodujícím činitelem odkladu rodinného života byl bytový trh. Bytová politika zvýhodňovala v obou zemích vlastníky nemovitostí více než nájemníky, pro které byl stále více znesnadněn přístup k nájemním bytům.

Pro pochopení vývoje plodnosti musíme vzít v úvahu i paralelní změnu role muže a ženy a nový typ modelu rodiny. Ženy zvyšují svůj podíl na pracovním trhu, a aby se jim povedlo získat co nejlepší postavení a ekonomické jistoty, musí odkládat mateřství do pozdějšího věku. Masivní vstup žen na trh práce se v Portugalsku konal už v sedmdesátých letech, Španělsko ho následovalo o jedno desetiletí později. V současné době to vypadá tak, že ženy s největším potenciálem k rození a výchově dětí (ženy mezi 25-39 lety) se podílejí na pracovním trhu, v Portugalsku je to přes 80 % žen a ve Španělsku přes 70 %. Tento předěl je zvláště ostrý na jedné straně mezi generacemi 1950 a dřívějšími a na straně druhé 1960 a pozdějšími. Dále se státy jen velice pomalu adaptují na novou změnu úlohy ženy. V těchto zemích je velmi nesouměrné dělení práce v domácnosti, které je ještě markantnější po narození dítěte. Plodnost

v těchto zemích je velmi nízká právě proto, že se stát nezabývá nerovnostmi a sociální nespravedlností. Spolupráce mužů a žen na trhu práce a výchově dětí je stěžována nedostupností denní péče o děti, zejména o děti do tří let věku. V letech 2005 – 2006 bylo pokrytí ve Španělsku jen 16,3 % a z toho jen 42,8 % bylo ve veřejném sektoru. V Portugalsku bylo pokrytí také okolo 16 %. V obou státech jsou veliké rozdíly mezi regiony a každá vláda se zavázala k dosažení průměru nad 30 % dětí do 3 let v zařízeních péče o děti do roku 2010.

Opatření na ochranu pracujících žen a rodičovských výhod je aktuálním tématem státní politiky. Např. španělská vláda v roce 1999 připravovala zákon o „Rovnosti mezi muži a ženami“, tento zákon byl jen dalším rozšířením již platných opatření. Nový zákon vyhrazuje 8 dní otcovské dovolené, snížení daní firmám, které najímají náhrady za ženy na mateřské dovolené a další. V Portugalsku zákon z roku 2003 ustanovil právo na pětidenní otcovskou dovolenou po narození dítěte, zlepšil ochranu proti propuštění z 90 na 120 dní po narození dítěte a prodloužil povolení pečování o nemocné dítě. Otázkou ale zůstává, jak nerovnoměrný přístup k dosažení na tyto práva panuje v zemi. Např. pro nezaměstnané ženy nebo pro samostatné podnikatele není tento zákon příliš přínosný, nejdostupnější přístup mají ženy pracující ve veřejném sektoru. Ve srovnání se státy západní Evropy mají také Portugalsko a Španělsko nízkou podporu pro rodiny s dětmi. Politický vývoj ve Španělsku a Portugalsku věnoval velmi málo pozornosti vývoji plodnosti a jeho dlouhodobým důsledkům, více se soustředil na aktuální problémy ekonomického růstu a restrukturalizace. Realizace více přátelské politiky pro rodinu a ženy by mohla předejít dalšímu trvání velmi nízké úrovně plodnosti.

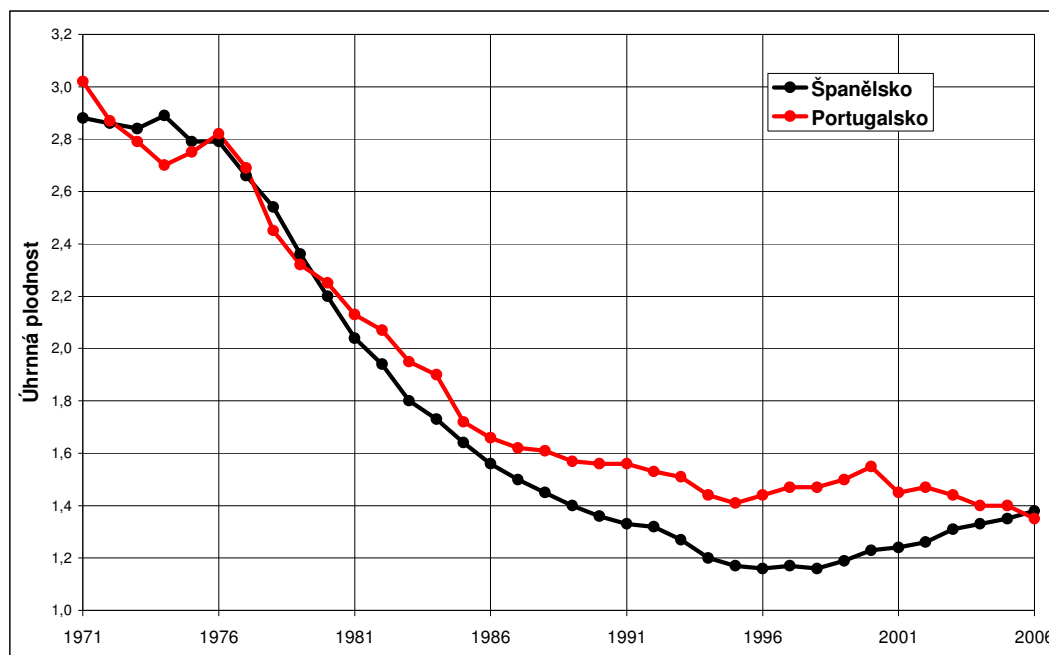
4.3 Vývoj úhrnné plodnosti

Úhrnná plodnost zaznamenala v obou sledovaných zemích významné změny. Obě země vycházely z přibližně stejné situace, kde katolická církev měla na život ve společnosti velký vliv. V obou státech převažovala nízká zaměstnanost i vzdělanost žen a interupce nebyly zákonem povoleny (Rydell, 2002). Výrazný pokles začal v obou zemích současně kolem poloviny 70. let a byl velmi strmý. Ještě na počátku 80. let měly obě země přibližně stejné hodnoty úhrnné plodnosti, která představovala přes 2,2 dětí na jednu ženu. Poté začala úroveň plodnosti klesat. Významnější a rychlejší pokles byl zaznamenán ve Španělsku. Během necelých 20 let zde klesla úhrnná plodnost o více než jedno dítě na ženu, a to na 1,16 dětí na jednu ženu v roce 1996. Španělsko se tak dostalo na jednu z nejnižších úrovní ze starých členských zemí Evropské unie, ačkoli ještě o generaci dříve na začátku 70. let zde patřilo k zemím s vysokou plodností. Tento výrazný pokles plodnosti bývá dáván do souvislosti se změnou politického režimu v zemi. Zatímco Frankův režim odmítal antikoncepční metody, nepovoloval rozvody a podporoval velké rodiny, demokratická vláda v 90. letech nevytvořila žádnou jasnou propopulační politiku (Kinsella, Velkoff, 2001).

Od začátku 80. let ve Španělsku také významně narůstá ekonomická aktivita žen. Zatímco v roce 1980 bylo zaměstnáno 23,2 % vdaných a 65,6 % svobodných žen, v roce 1998 to už bylo 43,3 % vdaných a 70,7 % svobodných žen (Sánchez-Marcos, 2002). Významný je zejména

nárůst podílu pracujících vdaných žen, ačkoli je stále nižší než v ostatních evropských zemích. I zde je možné hledat souvislosti s rychlým poklesem porodnosti. K poklesu docházelo také v Portugalsku, zde šlo však o proces pozvolnější a nejnižší úroveň nikdy neklesla tak hluboko jako ve Španělsku. Historického minima zde bylo dosaženo v roce 2006, a to 1,35 dětí na jednu ženu. Od poloviny 90. let však dochází k nárůstu úhrnné plodnosti ve Španělsku, v Portugalsku úroveň plodnosti více kolísá. Díky této odlišnosti dochází k opětovnému sblížení obou zemí. V roce 2006 byla úhrnná plodnost ve Španělsku 1,38 a v Portugalsku 1,35.

Obr. 6 – Úhrnná plodnost v Portugalsku a ve Španělsku v letech 1971 – 2006

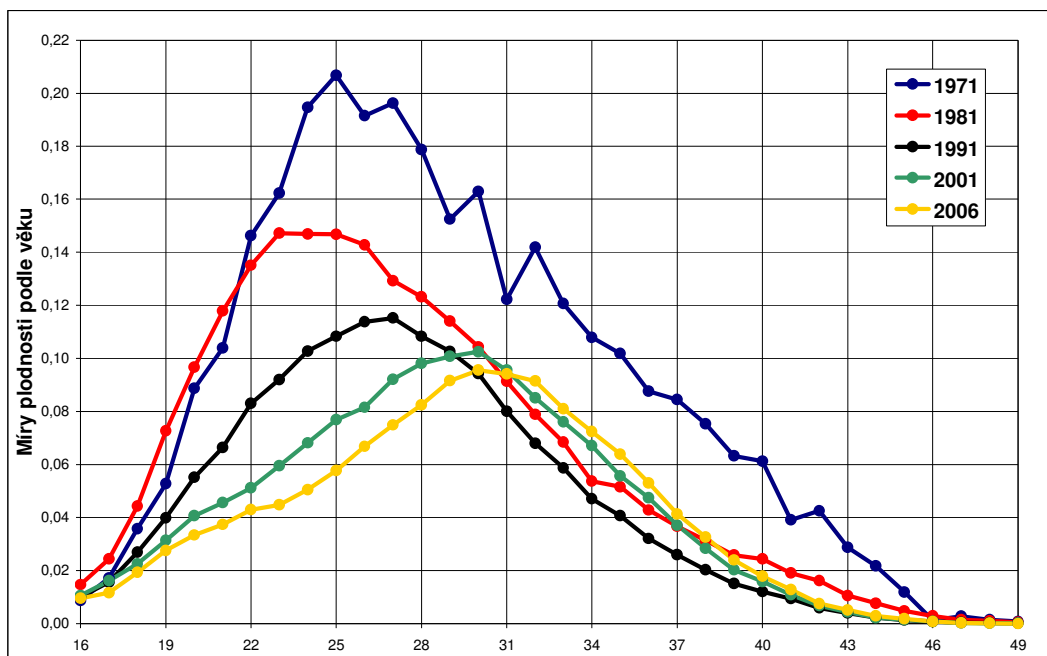

Zdroj: Eurostat

4.4 Míry plodnosti podle věku

Strukturální změny v úrovni plodnosti dobře ukazují změny měr plodnosti podle věku. Z obrázku 7 je vidět, jak výraznému poklesu došlo v Portugalsku mezi lety 1971 a 1991, v tomto období se snižovala plodnost ve všech věkových skupinách a zatím nedoházelo ke zvyšování plodnosti ve vyšších věkových skupinách. Maximální plodnost se posunula pouze mírně z věku 25 let na 27 let. K výraznějšímu posunu plodnosti do vyššího věku tak dochází až od 90. let. Zvyšuje se zastoupení plodnosti žen po 30. roce věku. Odkládání realizace plodnosti však není natolik významné, aby mohlo dostatečně kompenzovat pokles v mladších věkových skupinách.

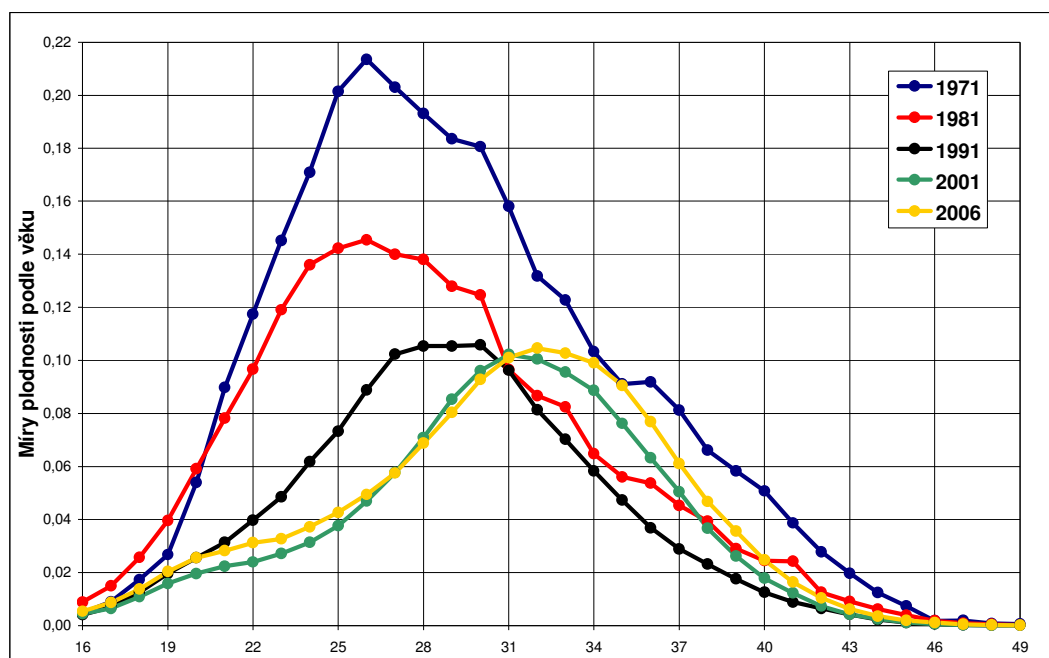
Obr. 7 – Míry plodnosti podle věku v Portugalsku, 1971 – 2006

Zdroj dat: Eurostat

Podobný vývoj můžeme pozorovat i ve Španělsku, jak je vidět z obrázku 8. Ve Španělsku již v roce 1980 byla maximální plodnost žen ve věku 25-29 let, tedy starších než v Portugalsku. I ve Španělsku nejprve plodnost velmi klesla a teprve poté došlo k jejímu posunu do vyššího věku žen. I na tomto grafu je patrné, že po roce 2000 již plodnost dále neklesá, její úroveň v mladších věkových skupinách se stabilizovala a plodnost žen mezi 30 a 39 lety narůstá. V obou zemích se i zde hodnoty sblíží. V roce 2005 jsou míry plodnosti téměř shodné. Maxima dosahují obě země ve věku 30 – 34 let.

Obr. 8 – Míry plodnosti podle věku ve Španělsku, 1971 – 2006

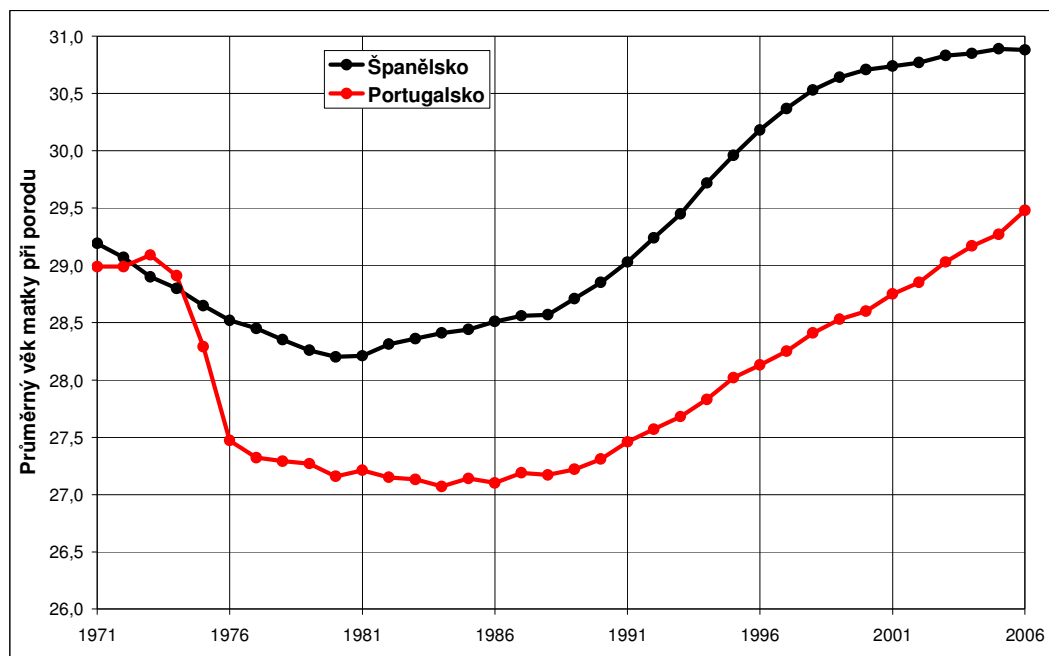

4.5 Časování plodnosti a plodnost nevdaných žen

S vývojem a úrovní plodnosti úzce souvisí také vývoj průměrného věku matky při narození prvního dítěte. Se snižující se plodností v západoevropských zemích zároveň dochází ke zvyšování věku matky, takový trend je patrný i v Portugalsku a Španělsku. Na obr. 9 můžeme vidět jak za posledních deset let vzrostl věk matky. Ve Španělsku je průměrný věk matky okolo 30. let a to je jedno z největších čísel v Evropě. Portugalsko se pomalu také blíží k hodnotě 30. let a následuje tak svého o něco vyspělejšího souseda.

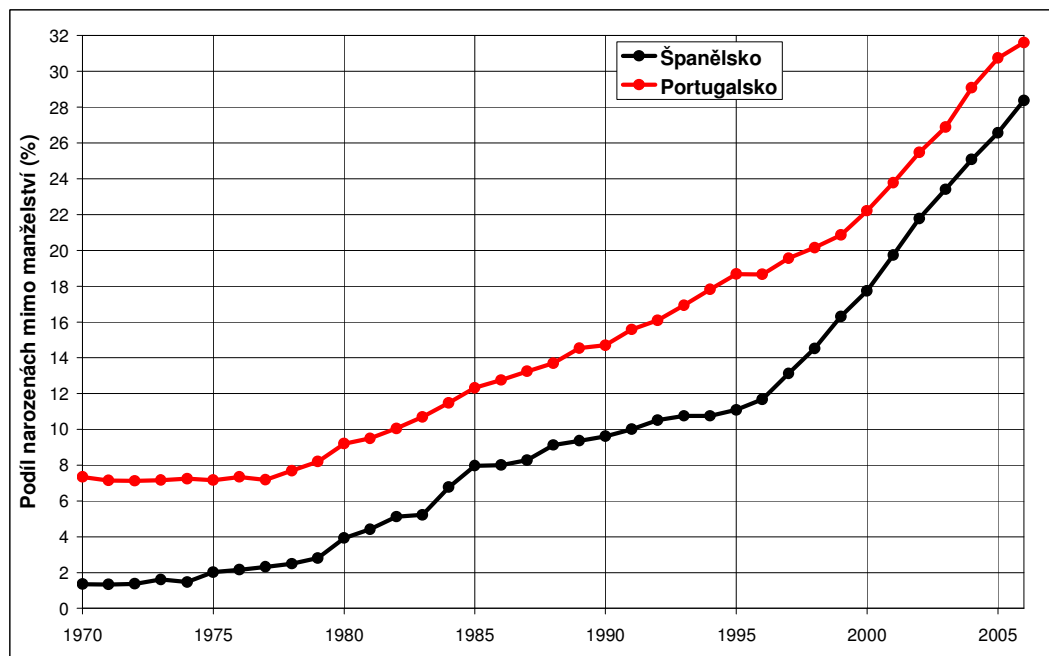
Pokles manželské plodnosti je v Evropě poměrně běžný, zároveň s ním však narůstá podíl dětí narozených mimo manželství. Španělsko i Portugalsko jsou země s velice silně zakořeněným katolismem. Je možné předpokládat, že v katolické zemi bude menší podíl narozených mimo manželství. Výsledky ale dokazují, že i země s katolickou tradicí se stále více podobají západním zemím s vysokým podílem dětí mimo manželství. Pro srovnání, v roce 2005 se v České republice narodilo 37,7 % dětí mimo manželství. Portugalsko za tímto číslem zaostává velice mírně a Španělsko je bude v nejbližší době následovat.

Obr. 9 – Průměrný věk matky při porodu, 1971 – 2006

Zdroj: Eurostat

Obr. 10 – Podíl narozených mimo manželství (v %), 1970 – 2006

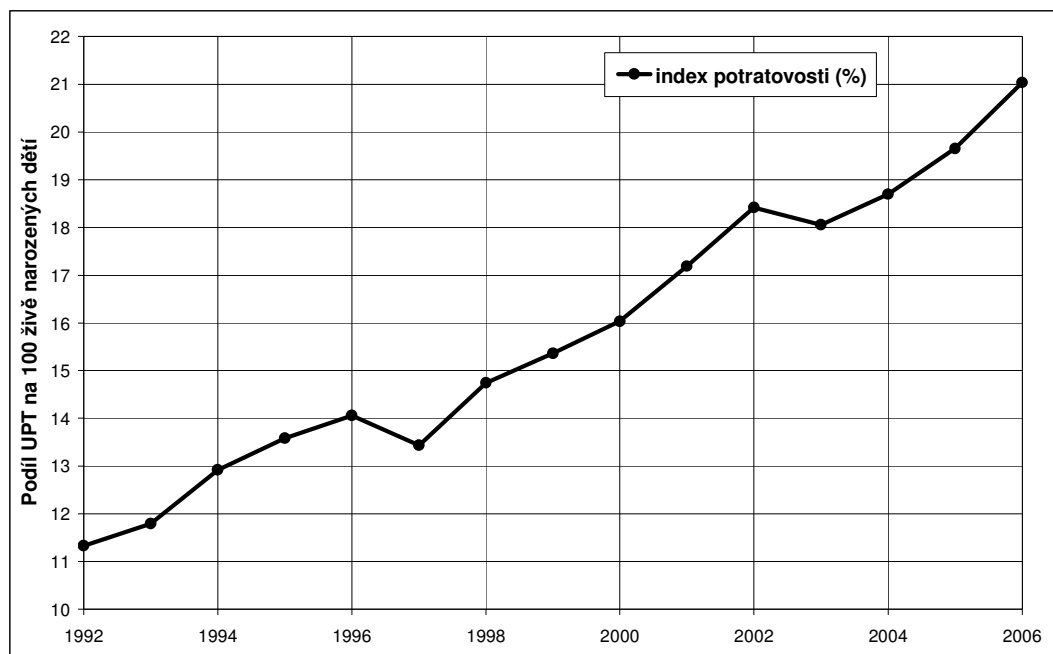
Zdroj: Eurostat

4.5 Interupce

Na porodnost má vliv také dostupnost interupcí, které mohou regulovat narození nechtěných dětí i místo antikoncepce. Úroveň umělé potratovosti závisí na dostupnosti a legislativě. V Portugalsku byla uměle přerušená těhotenství schválena až 8.3. 2007. Povolené jsou pouze zákroky do 10. týdne těhotenství a to v lékařském zařízení. V tuto chvíli je největší problém v tom, že velká část lékařů nechce tyto zákroky provádět. Důvodem je vyšší náboženská orientace obyvatelstva. Přerušování těhotenství do té doby mohlo proběhnout pouze v následujících případech: plod ohrožuje zdraví matky nebo hrozí narození vážně postiženého dítěte a také v případech znásilnění. To ale vedlo k nelegálně provedeným přerušením těhotenství, jen v roce 2005 jich bylo přibližně 18 tisíc a 10 tisíc žen následně muselo vyhledat lékařskou pomoc. Za poslední tři roky zemřelo deset žen. Majetnější část žen si mohla dovolit vyjízdit za umělým přerušením těhotenství do Španělska.

Na obr. 11 je zobrazen vývoj indexu potratovosti ve Španělsku od roku 1987, kdy byl legalizován zákon o umělém přerušení těhotenství. Křivka má vzrůstající charakter, což je např. vůči České republice opakem. Můžeme předpokládat, že se ÚPT zastaví na podobné hladině jako v České republice.

Obr. 11 – Index potratovosti ve Španělsku, 1987 – 2005

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

Kapitola 5

Změny v rodinném chování ve Španělsku a Portugalsku

5.1 Sňatečnost

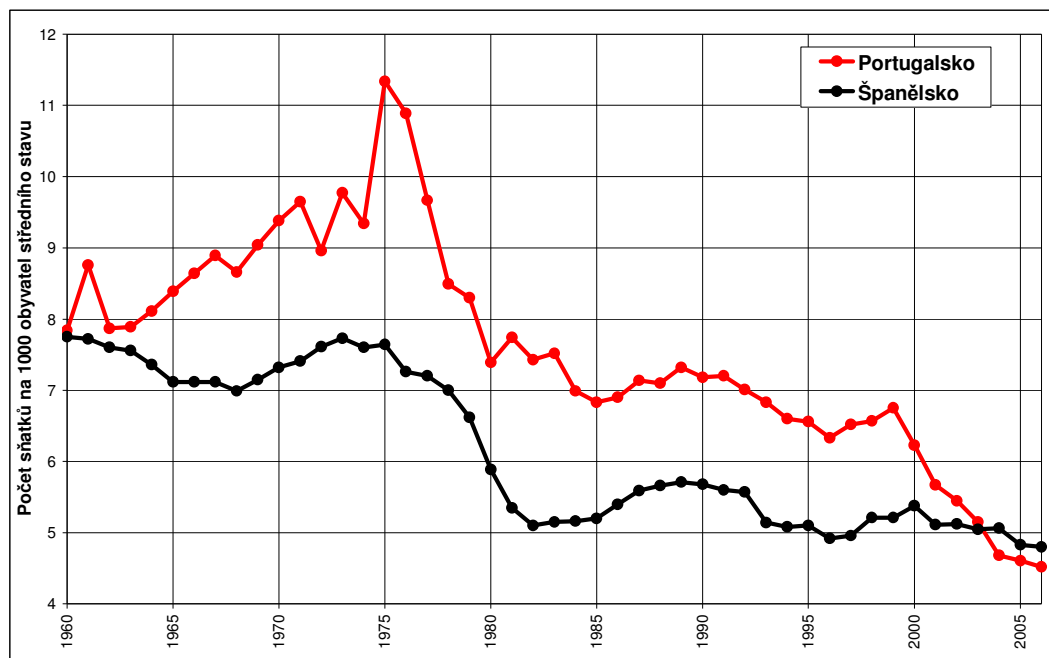
Sňatečnost je považována za jednu z nejdůležitějších událostí v životě člověka. Sňatek pro většinu lidí představuje první krok k rodině a mateřství. V zemích jako je Španělsko a Portugalsko, kde je silně zakořeněn vliv křesťanství, je sňatek základním kamenem pro vytvoření rodiny a narození dětí.

Od šedesátých let docházelo v celé západní Evropě k poklesu intenzity sňatečnosti, avšak Portugalsko by se svými hodnotami míry sňatečnosti dalo přirovnat spíše k zemím střední a východní Evropy. Výraznější pokles nastal až koncem sedmdesátých let, ale sňatečnost i tak byla jedna z nejvyšších v západní Evropě. Obdobných hodnot jakých dosahuje ostatní západní Evropa i Španělsko, dosáhlo Portugalsko až po roce 2000. Jak můžeme vidět na obr. č. 12, dosahovala v roce 2006 hrubá míra sňatečnosti hodnoty 4,52 sňatků na 1000 obyvatel středního stavu, čímž Portugalsko kleslo na jednu z nejnižších hodnot v Evropě. Markantnější pokles intenzity sňatečnosti po roce 2000 může být způsoben odkladem vstupu do manželství mladých lidí. Pokud se naplní předpoklady některých autorů, zabývajících se touto problematikou, můžeme v dalších letech očekávat nárůst počtu sňatků. Tito autoři totiž předpovídají, že se sňatečnost nesnížila, ale pouze se změnilo demografické chování obyvatelstva a sňatek bude uzavřen až ve vyšším věku. Na obr. č. 13 můžeme sledovat postupné zvyšování průměrného věku při sňatku. Za posledních třicet let se průměrný sňatkový věk zvýšil u mužů o 3,4 roku a u žen o 3,9 roku. Průměrný věk při prvním sňatku v Portugalsku se stále zvyšuje, ale rychlost toho zvyšování je pomalejší oproti ostatním státům západní Evropy i Španělska.

Hrubá míra sňatečnosti se ve Španělsku pohybovala téměř do poloviny sedmdesátých let nad 7 ‰. Tato hodnota byla obdobná pro celou západní Evropu. Od poloviny sedmdesátých let začal prudký pokles sňatečnosti způsobený zejména změnou demografického chování populace Španělska. V té době se měnila úloha ženy ve společnosti a rodině, ženy se začaly více zajímat o svou kariéru a odsouvaly sňatek a mateřství do vyššího věku. Dále pak nepřítel příznivá sociální a rodinná politika přispívala k delšímu odkladu zakládání rodiny. V průběhu devadesátých let se hodnota hrubé míry sňatečnosti ustálila okolo 5 ‰, v roce 2006 byla

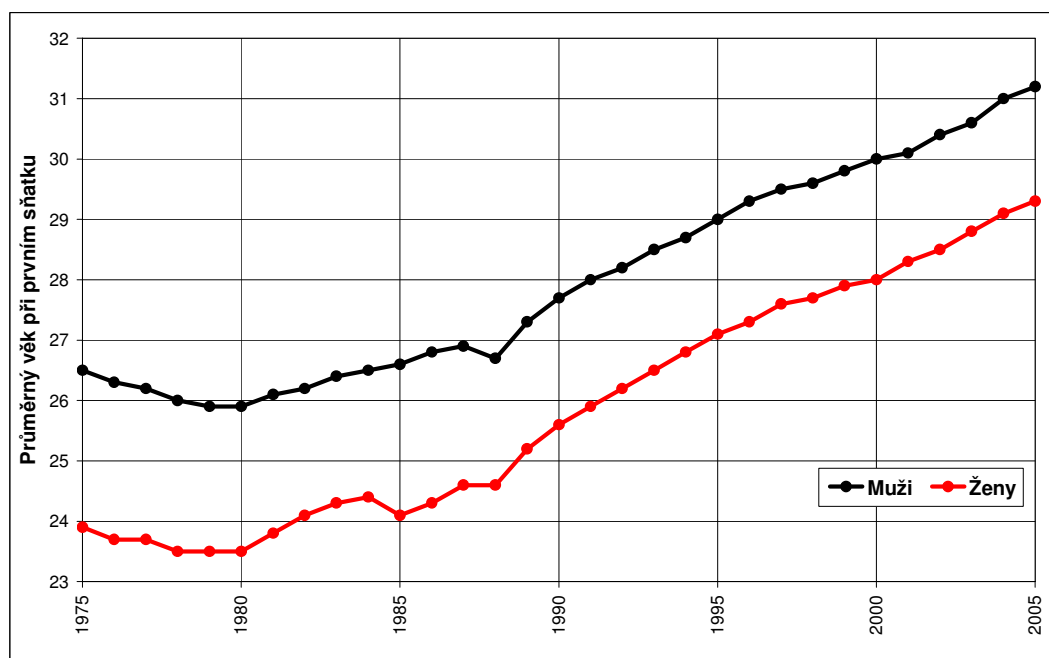
intenzita sňatečnosti 4,8 ‰. Vzhledem ke snižování intenzity sňatečnosti se zvyšoval i průměrný věk při vstupu do manželství. Během třiceti let se zvýšil o 4,7 let u mužů a u žen dokonce o 5,4 let. Zvyšování sňatkového věku má obdobný vývoj jako v západní Evropě. Tento vývoj můžeme také vysvětlit změnou v životním stylu obyvatel Španělska.

Obr. 12 – Hrubá míra sňatečnosti, 1960 – 2006

Zdroj dat: OECD

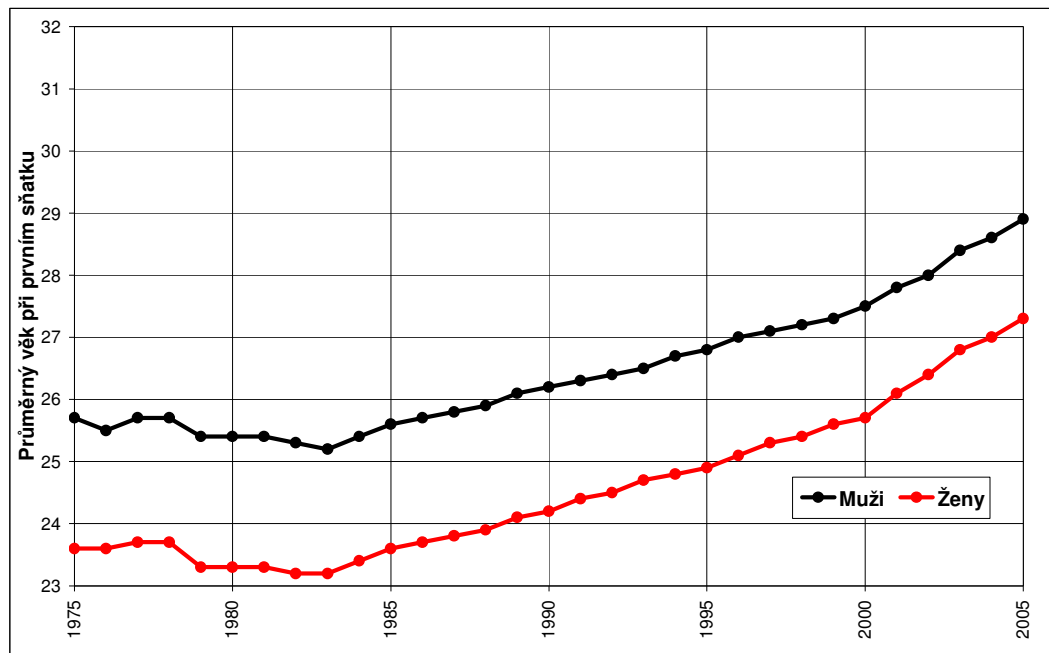
Obr. 13 – Průměrný věk při sňatku ve Španělsku, 1975 – 2005

Zdroj dat: Španělský statistický úřad

Obr. 14 – Průměrný věk při prvním sňatku v Portugalsku, 1975 – 2005

Zdroj dat: Portugalský statistický úřad

5.2 Rozvodovost

Údaje o rozvodech jsou relativně málo srovnatelné, v každé zemi platí jiná legislativa, která prošla rozdílným historickým vývojem. Španělsko a Portugalsko jsou sousední země s velice dlouhou historickou tradicí katolického náboženství. Portugalsko, jako i jiné katolické země, mělo velice složitý a nedostupný rozvodový systém. Do roku 1998 musely spolu manželské páry žít alespoň tři roky, než mohly vznést žádost o rozvod. V srpnu 2001 byla schválena novela zákona, která zjednodušila rozvodové řízení. Na obr. 15 můžeme vidět, jak se zvýšila úroveň rozvodovosti se zavedením nových zákonů. První zvyšování míry rozvodovosti započalo počátkem devadesátých let a s každým novým opatřením ke zlepšení rozvodové legislativy se zvýšila míra rozvodovosti. Nových zákonů využívali především lidé, kde manželství již delší dobu nefungovalo a přežívalo jen díky kostnaté rozvodové legislativě.

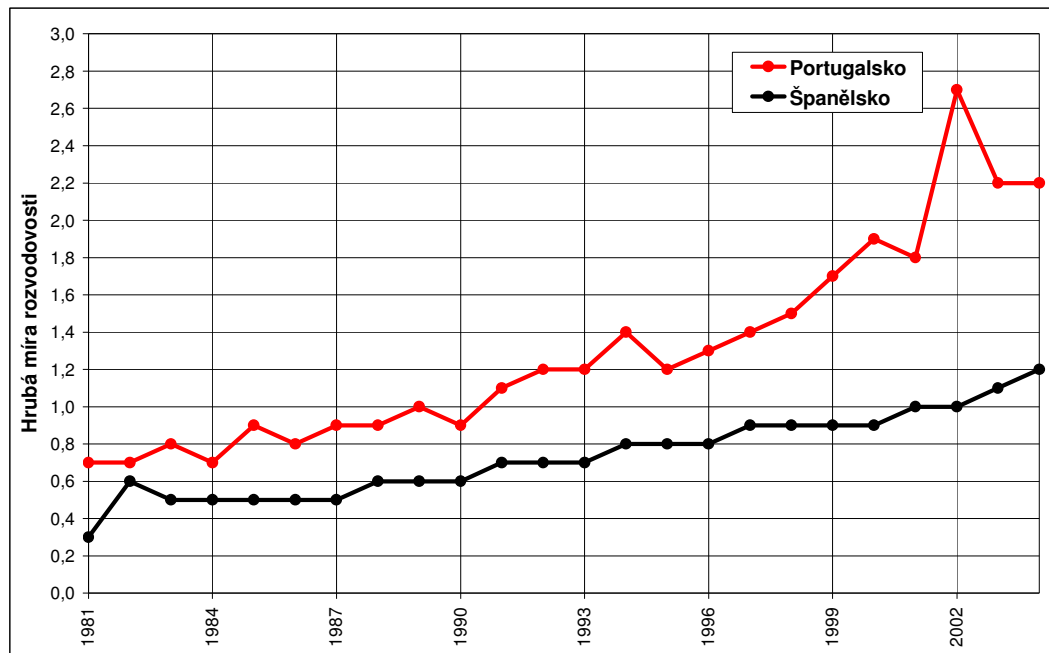
V tuto chvíli je možné se rozvést v Portugalsku buď na základě vzájemné dohody, nebo soudní cestou. První možnost předpokládá souhlas obou manželů ve věcech manželského svazku, jakož i ve věcech poskytování výživného partnerovi, který je potřebuje, rodičovských povinností vůči nezletilým dětem, užívání domu, ve kterém má rodina trvalé bydliště a režimu zabezpečení obživy, výkonu rodičovských povinností a užívání domu, který se bude v průběhu procesu dodržovat. V případě rozvodu soudní cestou podává návrh na zahájení řízení jeden z manželů proti druhému a předpokládá se, že mohlo dojít k zaviněnému porušení manželských povinností v takovém rozsahu, že by toto závažné porušení nebo opakované porušování mohlo ohrozit

společný život. Při hodnocení závažnosti zmiňovaných skutečností musí soud brát v úvahu hlavně vinu, kterou lze přisoudit žadateli, a úroveň vzdělání a morální citlivosti manželů. (Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci)

Rozvod ve Španělsku je ještě o něco složitější. Podmiňuje ho, zpravidla, předchozím skutečným přerušením společného soužití na dobu, která se podle okolností pohybuje od jednoho do pěti roků. Jediným případem, kdy se toto předchozí přerušení společného soužití nepožaduje, je právoplatné odsouzení za ohrožení života manžela (manželky), jeho předků nebo potomků. Neexistuje možnost rozvést manželství na základě vzájemné dohody, pokud nenastanou výše uvedené okolnosti. Manželé však mohou předložit společný požadavek a také řádnou dohodu, která shrnuje dojednané podmínky, které byly přijaty v souvislosti se společným soužitím, s péčí o děti a s jejich přidělením rodičům, s rozdělením společného majetku a s případnými výplatami druhému manželovi. (Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci)

V roce 2006 po usnadnění zákona o rozvodech vzrostl počet rozvázaných manželství ve srovnání s předchozím rokem o 75 procent. Celkem španělský stát v roce 2006 ukončil 167 tisíc manželství. Informoval o tom španělský statistický institut INE. Největší nárůst rozvodů byl u té skupiny manželů, kteří společně žili v jedné domácnosti méně než rok. Tam je nárůst ve srovnání s rokem 2005 neuvěřitelných 330 %. Důvod je velice prostý, protože dosud bylo ve Španělsku velmi nesnadné manželství ukončit. Nový zákon vše ulehčil a páry, které spolu už delší dobu nežily, se mohli bez větších problémů rozejít. Do června 2005 museli manželé dokazovat, že jsou fyzicky odloučeni po velmi dlouhou dobu od podání žádosti o rozvod. Také se zmírnilo posuzování důvodů pro ukončení manželství. Průměrná délka španělského manželství zakončeného loni rozvodem byla 15,1 roku. Přitom 45 % rozvedených párů bylo bezdětných. (Famous, 2007)

Obr. 15 – Hrubá míra rozvodovosti – podíl rozvodů na 1000 obyvatel, 1981 – 2004

Zdroj dat: OECD

Kapitola 6

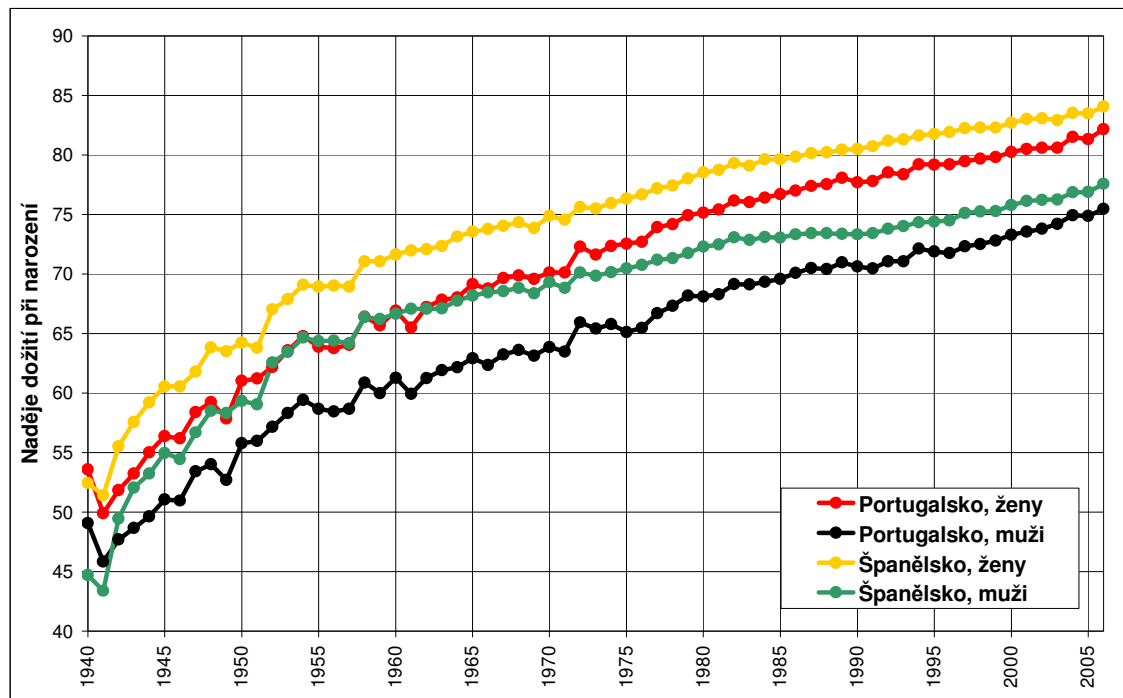
Porovnání vývoje úmrtnosti ve Španělsku a Portugalsku

Úmrtnost je jednou ze složek demografické reprodukce. Její stav je důsledkem vývoje nemocnosti. Oba procesy úmrtnost i nemocnost jsou determinovány řadou faktorů, např. faktory genetickými, ekologickými a nejdůležitějšími faktory socioekonomickými. Tyto faktory v sobě odrážejí životní úroveň, úroveň vzdělání, postoj k vlastnímu zdraví, stravovací návyky a typ výživy, fyzickou aktivitu člověka, ale také úroveň zdravotnictví, dostupnost a kvalitu lékařské péče, rozvoj medicíny a lékařské techniky, systém zdravotní politiky apod. Obě země v současnosti patří k hospodářsky vyspělým zemím. K příznivé úrovni úmrtnosti Španělska i Portugalska přispívá také výhodná geografická poloha, která obyvatelům zajišťuje dostupnost zdrojů lepšího životního stylu, jako jsou ryby, olivový olej, ovoce a zelenina.

6.1 Celková intenzita úmrtnosti

K vyjádření celkové intenzity úmrtnosti slouží ukazatel naděje dožití. Tento ukazatel charakterizuje nejen úmrtnostní poměry, ale dobře vystihuje také životní a kulturní úroveň dané země. Z následujícího grafu lze vyčíst průběh vývoje tohoto ukazatele ve vybraných zemích. Naděje dožití při narození ve Španělsku vzrostla od konce války pro obě pohlaví téměř o 25 let. Naděje dožití při narození u mužů vzrostla z 44,7 let v roce 1940 na 77,6 let v roce 2006 a u žen ze 52,5 let na 84 let. Tyto hodnoty jsou důsledkem trvalého zlepšování úmrtnostních poměrů po druhé světové válce. Portugalsko dosahovalo po druhé světové válce obdobných hodnot jako Španělsko, tedy 59,2 let pro ženy a 54,1 pro muže. V současné době je hodnota naděje dožití při narození pro obě země stále na přibližně stejné úrovni, Portugalsko dosahuje hodnot pro obě pohlaví přibližně o dva roky nižší.

Obr. 16 – Naděje dožití při narození ve Španělsku a Portugalsku, 1940 - 2006

Zdroj dat: The human mortality database

V průměru vzrostla naděje dožití při narození, vezmeme-li v úvahu celé sledované období 1940-2006, u žen o 31,5 let a u mužů o 33 let za rok. Jestliže rozdělíme průměrné roční přírůstky do několika menších časových úseků, můžeme sledovat nejvyšší nárůst ukazatele celkové intenzity hned po roce 1940. Poté nastalo snižování rychlosti průměrného ročního přírůstku a v posledních letech již dochází k nárůstu v průměru jen o 0,25 let. I přes přetrvávající snižování ukazatele průměrného ročního přírůstku naděje dožití stále roste.

Tab. 2 – Průměrná změna naděje dožití za rok (v letech), 1940 – 2000

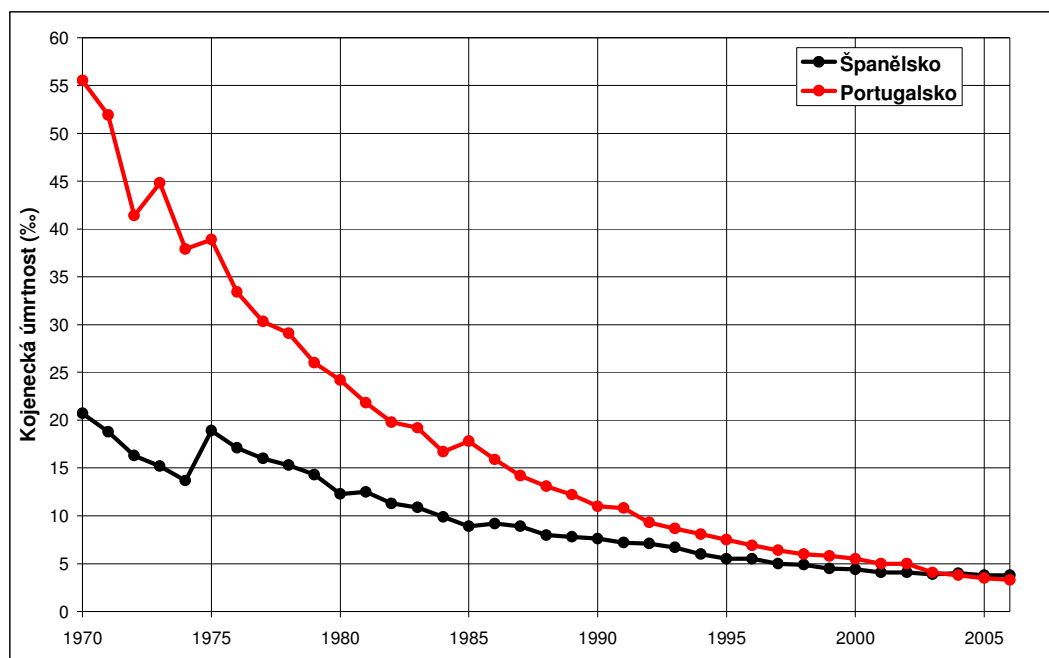
		1940 - 50	1950 - 60	1960 - 70	1970 - 80	1980 - 90	1990 - 00	1940 - 2000
Portugalsko	Ženy	0,74	0,59	0,32	0,51	0,25	0,26	0,44
	Muži	0,67	0,55	0,26	0,42	0,25	0,27	0,40
Španělsko	Ženy	1,18	0,74	0,32	0,37	0,20	0,22	0,50
	Muži	1,46	0,73	0,27	0,30	0,10	0,25	0,52

Zdroj dat: The human mortality database, vlastní výpočty

6.2 Kojenecká úmrtnost

Významnou pozici v analýze úmrtnosti zaujímá kojenecká úmrtnost. Pro celkovou úroveň populace je velmi důležité, jaká je úroveň péče o nejmladší děti. Čím nižší kojenecká úmrtnost, tím pravděpodobněji bude daný stát mít lepší životní úroveň a kvalitnější zdravotnickou péči. Na obr. 17 můžeme pozorovat vývoj kojenecké úmrtnosti od roku 1970, kdy se maxima pohybovala v Portugalsku okolo 55 ‰ a ve Španělsku okolo 20 ‰. Portugalsko se během třiceti let dostalo tedy z hodnot okolo 55 ‰ na hodnotu 3,5 ‰ v roce 2005. Toto snížení bylo způsobeno zejména zlepšením péče o matku a dítě v těhotenství a během prvních dnů po narození. Dále se můžeme jen domnívat jakou roli zde hrála umělá potratovost, která byla až do roku 2007 nelegální. Ve Španělsku došlo ke zlepšení péče nejméně o jedno desetiletí dříve a hodnota, kterou dosahuje k roku 2006, je 3,78 ‰.

Obr. 17 – Kojenecká úmrtnost ve Španělsku a Portugalsku, 1970 – 2006

Zdroj dat: Eurostat

Kapitola 7

Populační projekce

Populační projekce vytvořené Eurostatem v roce 2008 – EUROPOP 2008, popisují možný budoucí demografický vývoj předpokládající určité hodnoty plodnosti a úmrtnosti každé země a míru migrace, která byla v příslušných letech navýšena tam, kde byl úbytek pracujícího obyvatelstva v produktivním věku. Metodologie byla rozpracována na základě předpokladů, že socio-ekonomické a kulturní rozdíly mezi členskými státy EU, Norskem a Švýcarskem vymizí až za velice dlouhou dobu (např. v příštím století).

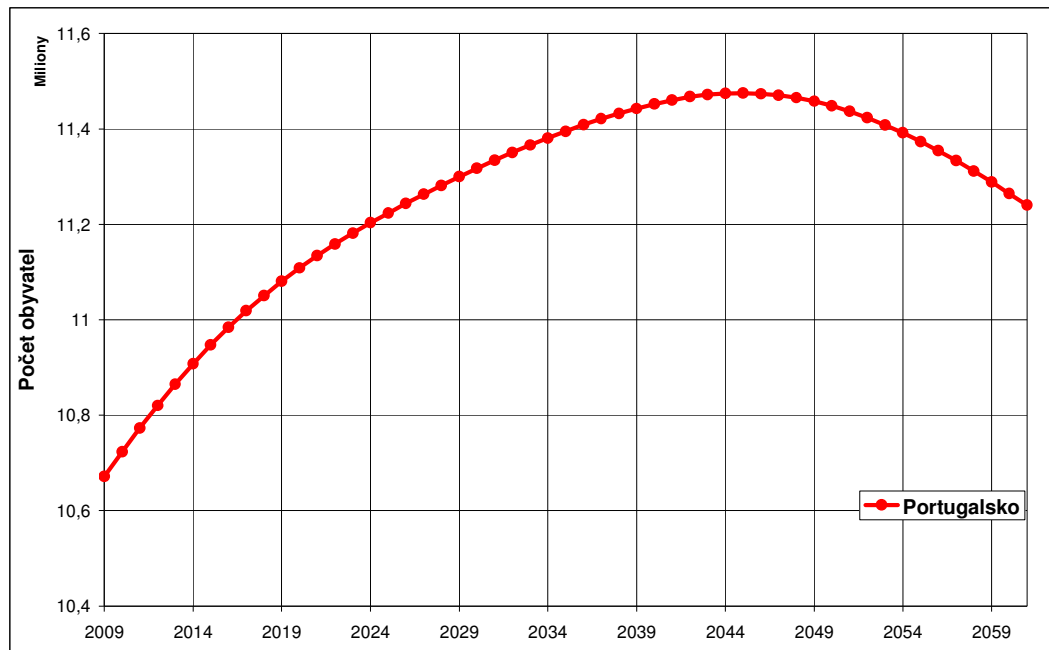
Výsledky této prognózy ukazují na zvyšující se naději dožití při narození až na hodnoty 84,1 let pro muže v Portugalsku a 84,9 let pro muže ve Španělsku, ženy jsou na tom ještě o něco lépe a to 88,8 v Portugalsku a 89,6 ve Španělsku. Předpokládá se, že úhrnná plodnost bude v dalších padesáti letech růst, avšak obyvatelstvo čeká po roce 2040 úbytek, ve Španělsku se předpokládá, že tento stav bude opožděn. Důvodem je předpokládaná vyšší míra přistěhovalců v produktivním věku. Lidé se budou dožívat vysokého věku a proto bude zastoupeno vyšší procento starých osob v populaci. Prognózy ukazují, že v roce 2061 bude v Portugalsku 30,8 % lidí starších 65 let a ve Španělsku dokonce 32,2 % obyvatel. Jako důsledek vyššího počtu starých osob, bude zvýšený počet zemřelých.

Tab. 3 – Předpoklady k vytvoření populačních projekcí, 2010 – 2060

	Portugalsko				Španělsko			
	úhrnná plodnost	migrační saldo	naděje dožití		úhrnná plodnost	migrační saldo	naděje dožití	
			muži	ženy			muži	ženy
2010	1,37	51054	76,2	82,7	1,39	540207	77,7	84,1
2015	1,39	49231	77,1	83,4	1,41	375804	78,6	84,7
2020	1,40	47580	78,0	84,1	1,43	263065	79,4	85,4
2025	1,42	46865	78,8	84,7	1,44	190448	80,1	85,9
2030	1,44	46087	79,7	85,4	1,46	160787	80,9	86,5
2035	1,45	45249	80,5	86,0	1,47	149314	81,6	87,1
2040	1,47	45345	81,2	86,6	1,49	150488	82,3	87,6
2045	1,49	42488	82,0	87,1	1,51	146097	83,0	88,1
2050	1,51	38756	82,7	87,7	1,52	135175	83,7	88,6
2055	1,52	36617	83,4	88,3	1,54	131817	84,3	89,1
2060	1,54	34477	84,1	88,8	1,56	129859	84,9	89,6

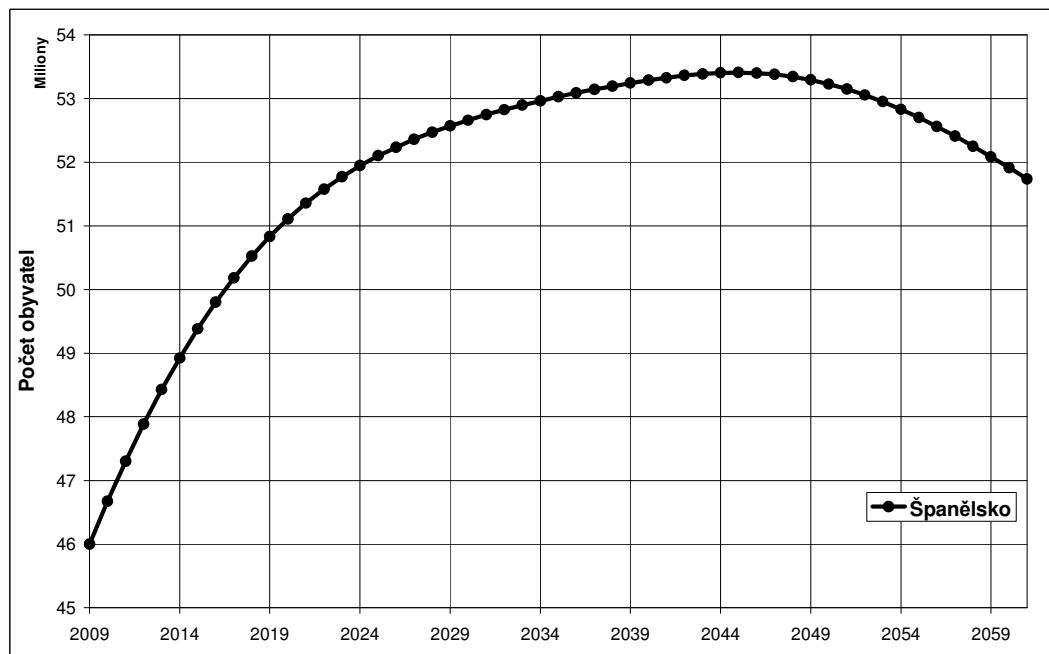
Zdroj dat: Eurostat

Obr. 18 – Populační projekce v Portugalsku, 2010 – 2061

Zdroj dat: Eurostat

Obr. 19 – Populační projekce ve Španělsku, 2010 - 2061

Zdroj dat: Eurostat

Kapitola 8

Závěr

Tato kapitola shrnuje základní poznatky populačního vývoje Španělska a Portugalska. Cílem bylo sledovat vytyčené období a zhodnotit, zda se tyto státy ve svém demografickém chování shodují nebo odlišují.

Z výsledků kapitoly věnované populačnímu vývoji ve Španělsku a Portugalsku je patrné, že Španělsko i Portugalsko prošlo obdobným vývojem populační struktury. První rozdíl nalezneme v devadesátých letech, kdy populace Španělska výrazněji stárla než populace Portugalska, i když v rámci EU zaujímají oba státy pomyslné horní příčky. Úroveň úhrnné plodnosti byla ještě v sedmdesátých letech srovnatelná, změna nastala až v osmdesátých letech, kdy španělské ženy začaly odkládat narození prvního dítěte a portugalské ženy si ještě nesly svou vyšší plodnost zejména v nižším věku. Po roce 2000 se ovšem obě země opět přiblížily obdobným hodnotám. Zajímavým rozdílem mezi zeměmi je přístup k interrupci, kdy v Portugalsku až do roku 2007 nebyly legální a množství portugalských žen cestovalo do Španělska za tzv. „potratovou turistikou“.

Míra sňatečnosti byla v celém zkoumaném období vyšší v Portugalsku až do roku 2003. Od té doby je sňatečnost v Portugalsku nižší než ve Španělsku. Rozvodovost je ve vyšší míře v Portugalsku, ale důvodem je, že Španělsko svou legislativou mnohem více ztěžovalo rozvody. V této době se obě země již přibližují průměrným hodnotám jako země EU.

Naděje dožití při narození je od počátku sledovaného období vyšší u španělské populace. Na vrcholu jsou španělské ženy, následované ženami z Portugalska a za nimi s nevelkým odstupem následují španělské a portugalské muži. Kojenecká úmrtnost, která je v této době v obou zemích jedna z nejnižších na světě, byla velice rozdílná na počátku sledovaného období, kdy Portugalsko dosahovalo v sedmdesátých letech okolo 45 ‰ a Španělsko už v té době bylo na hodnotě okolo 20 ‰.

Výhled do budoucna je pro obě země velice podobný, předpokládá se, že úhrnná plodnost i naděje dožití se budou pohybovat okolo obdobných hodnot. Portugalsko i Španělsko prošly stejnými změnami jako ostatní země EU, jen s menším zpožděním a navíc Portugalsko jakoby dohánělo Španělsko, které bylo vždy o krok napřed. V tuto chvíli jsou obě země srovnatelné

z hlediska demografického chování i vládních legislativ na podporu plodnosti a jiných politických opatřeních.

Seznam použité literatury

PAVLÍK, Z. aj. 1986. *Základy demografie*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986. 732 str.

PAVLÍK, Z. aj. *Populační vývoj České republiky 1998*. Praha, 1999. 97 str.
ISBN 80-90-902154-8-3

KAPINUS, J. 2005. *Populační vývoj Portugalska se zaměřením na druhou polovinu dvacátého století a současnost*. 45 str. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie

DUBOVÁ, P. 2004. *Populační vývoj Španělska*. Praha, 2004. 43 str. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie

ŠPÍGLOVÁ, M. 1998. *Populační vývoj Španělska*. Praha, 1998. 37 str. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie

TUHÁČKOVÁ, P. 2007. *Vývoj úmrtnosti Japonska v období 1950 – 2005*. Praha, 2007. 37 str. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie

BAIZÁN, P. 2006. Spain and Portugal. *Demographic Trends, Socio-Economic Impacts and Policy Implications in the European Union – Monitoring Report prepared by the European Observatory on the Social Situation - Demography Network*. 2006. s. 179-189. Dostupné na WWW:
<http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_situation/2007_exec_sum_demo.pdf>

KYI, G. 2006. Demography and migration. *EU integration seen through statistics*. s. 37-42. Dostupné na WWW:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-71-05-691/EN/KS-71-05-691-EN.PDF>

CAPILUPPI, E. aj. 2007. Population. *Europe in figures – Eurostat yearbook 2006-07*. s. 49-80. Dostupné na WWW:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-06-001/EN/KS-CD-06-001-EN.PDF>

KINSELLA, K. and VELKOFF V.A., *An Aging World: 2001*, Washington, D.C.: U.S. Census Bureau, Series P95/01-1, 2001, p. 9. Dostupné na WWW:
<http://rand.org/pubs/research_briefs/RB9126/index1.html>

Rezdell, I. Demographic Patterns from the 1960s in France, Italy, Spain and Portugal. Institute for Futures Studies. 2002. Dostupné na WWW:

<[http://www.framtidsstudier.se/filebank/files/20051201\\$133501\\$fil\\$11Yx5IYbo0CFJLL00XD8.pdf](http://www.framtidsstudier.se/filebank/files/20051201$133501$fil$11Yx5IYbo0CFJLL00XD8.pdf)>

SANCHEZ-MARCOS, V.: Women's Employment and Fertility in Spain over the Last Twenty Years. Centro de Altísimos Estudios Ríos Pérez, Working Paper. 2002. Citováno dne: [2008-05-23] Dostupné na WWW:

<<http://www.ssc.upenn.edu/~vr0j/caerp/WPapers/divorce.pdf>>

EVROPSKÁ KOMISE, Evropská soudní síť. Rozvod. Dostupné na WWW:

<http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_spa_cs.htm>

Zdroje dat:

Španělský statistický úřad: <http://www.ine.es>
Portugalský statistický úřad: <http://www.ine.pt>
The Human mortality database: <http://www.mortality.org>
EUROSTAT <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
OECD <http://oecd.org>